

Johann Conrad Dannhauer   Salomon Blanck

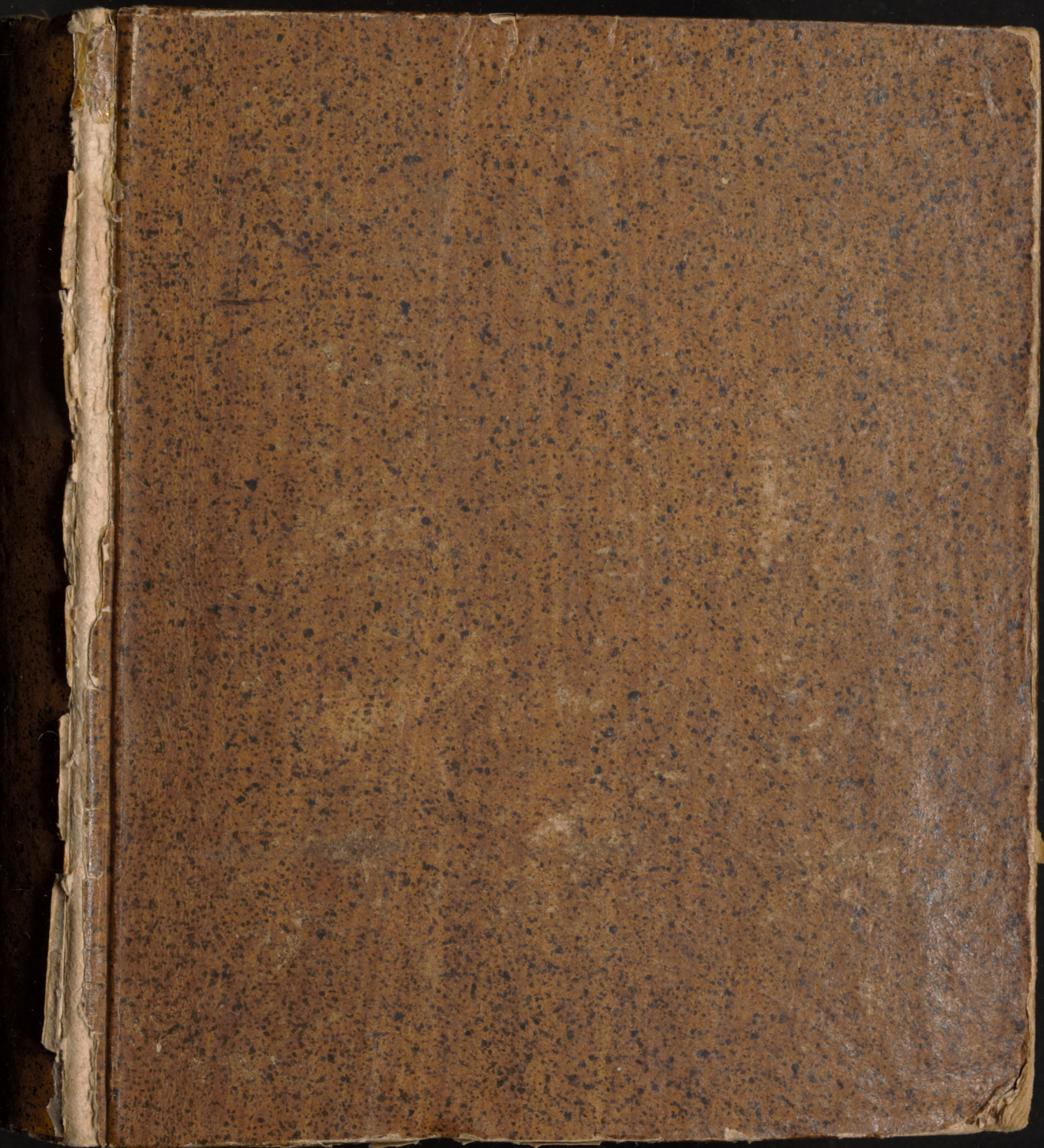
Disputationem Theologicam, De Gemitu Creaturarum, Ex Epistola Paulina ad Romanos, Cap. VIII.v. 19.20.21.22.23. Solennis exercitii ergo, In Academia Argentinensi, Praeside, Joh. Conrado Dannhawero S.S. Theol. D. Professore Ordinario Et Ecclesiaste, defendendam suscipiet Mens. [ ] die Salomon Blanck Gedanensis

Argentorati: Andreas, 1646

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn788773690>

Druck   Freier Zugang

39

Fa-1092 (39.)

21.22.

2. 35

34.6

37

33

5.

3

39

11

31

7. 30.

8. 9.

28.

27.

1

12

2

24

15

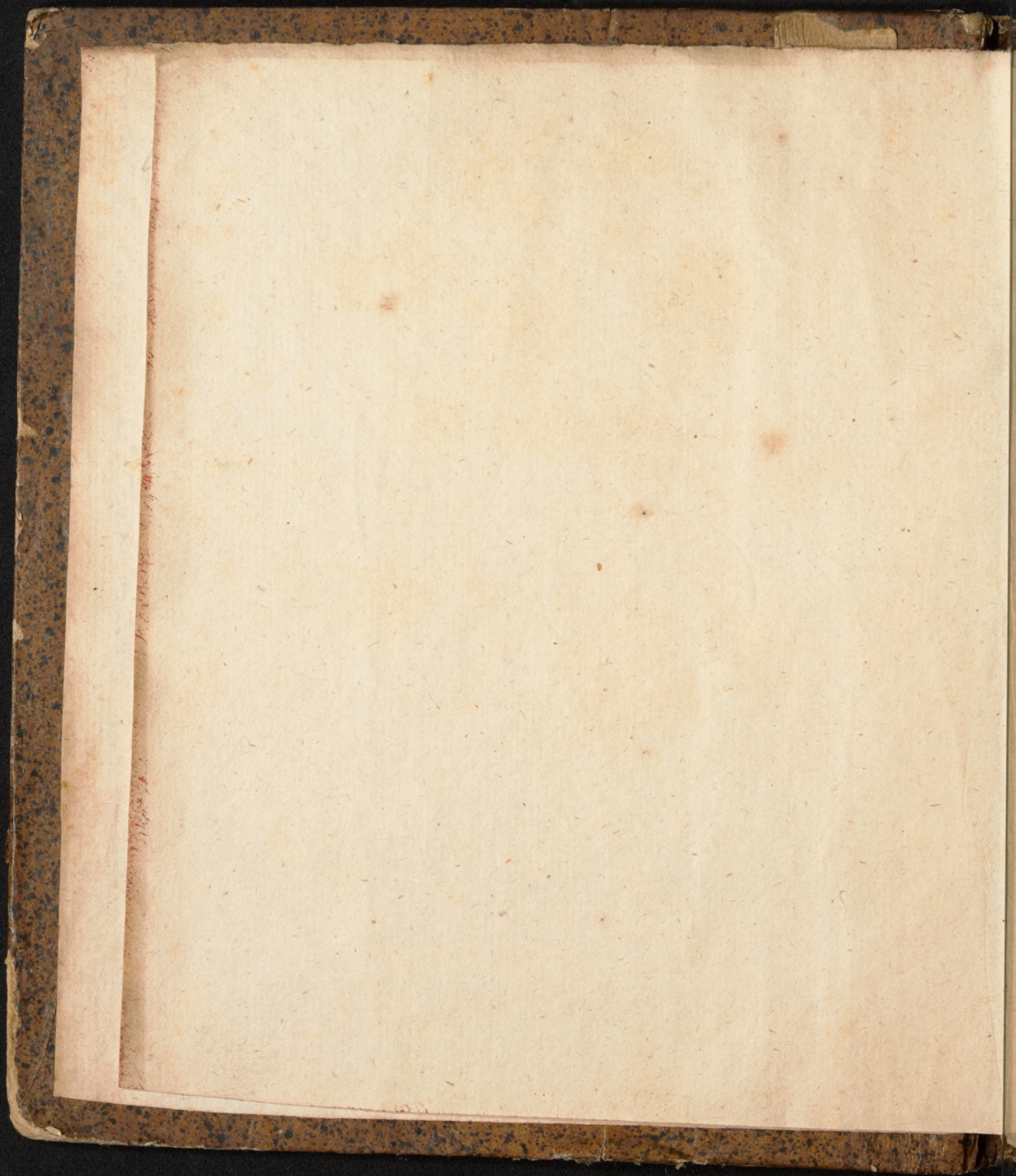
16

17

8. 2

7.

D. O. M. A.
DISPUTATIONEM THEOLOGICAM
DE
GEMITV CREATV-
RARVM.

Ex
Epistolâ Paulinâ ad Romanos,
Cap. VIII *§. 19. 20. 21. 22. 23.*
Solemni exercitij
ergo,

IN ACADEMIA ARGENTINENSI;
PRÆSIDE,

JOH. CONRADO DANNHAVVERO
S. S. THEOL. D. PROFESSORE ORDI-
NARIO ET ECCLESIASTE,
defendendam suscipiet

Mens. die

SALOMON BLANGK
GEDANENSIS.

ARGENTORATI,
Typis JOHANNIS ANDREÆ,

M DC XLVI,

35

34

36

33

37

32

3

39

INCLYTO,
AMPLISSIMORVM
PROCONSVLVM, CON-
SVLVMQVE
ORDINI,
ILLVSTRIS
REIPVBLICÆ GEDANENSIS
PROCERIBVS,
DOMINIS MEIS GRATIOSIS,
Observantiam.

Eminentissime Præses,
Magnifici & Amplissimi Consules,

ET præclare Vos de me esse meritos, & benevolentiam Vestram me demereri Velle, publicâ hâc quasi syngrapha testari tantum volui. Neutrum enim à me commodè potuit exprimi, cum & majora Vestra in me constent merita, quam ut possint recenseri, & minora mea studia sint, quam ut debeant exponi. Majora tamen aliquando & hæc futura non diffido, ita, ut, si non omnia mea debita, aliqua tamen à me possint solvi. Pignus interea observantia & studiorum meorum, dissertationem hæc brevem, supplici animo offero. Videtis illam omnigenitu refertam, exposititii, & paucis pannis involuti, lacrymisque madidi fortas instar Vestram, ad miserationem usq; implorare opem: suscipi quam anxie petit, & amplissimo siqu Vestro optat fore. Hocque dum ipsa abundè precatur, me tacere jubet & miseriam suam in conspectu Vestro publico non vult explicare, ne pauperulas fortè mulieres videar imitari, quæ ut ipsæ favorem aut stipem exigam ab aliis impetrent, insaturum suorum lachrymas ostendunt. Etiam sine ulteriori prece favebitis mihi, Magnifici Domini, meque favore, beneficiisque Vestris gaudere impotenter patiemini. Ea enim justitiæ & benignitatis Vestrae laus est, ut gemebundos à facie Vestra, non lætabundos tantum, dimittat, sed & in perpetuo gaudio, Deo ita annuente, templæ, curiam, scholas, adeoque universam patriam & cives omnes conservetis. **DEVS**, qui nobilissimam Patriam, Civitatem Gedanensem, tanquam Borussiae ocellum, ab omni hæcenus sietu gemituque tutatus est, eandem, eidemque Vos, ut pupillam tanti oculi, imo ut suam, ab omnibus lachrymis clementissimè potè defendat. Id quod ex intimo pectore precor,

Argentinae,
Anno 1646.
Cal. Iunii

Magnif. Amplitud. & Nobil.
Vestra.

Cultor perpetuus & cliens,

Salomon Blanck, Gedanensis,

PARI VIRORVM,

*Pietate in DEVM, Meritis in publicum, exempli sancti-
monia, varia scientia luminibus præ-
clarissimorum,*

I N C L Y T O.

**DN. NATHANAELI DILGERO, Ecclesiæ Maria-
næ apud Gedanenses Pastori.**

**DN. JOHANNI MOCHINGERO, Ecclesiæ Catha-
rinæ ibidem Pastori, Gymnasique Rhetori.**

**DEO PATRE, FILIO ET SPIRITV SANCTO
gratiam, salutem, pacem.**

Sigemunt omnia, cœli, elementa, creaturæ, belli intestini
in quo κλάσει ὀνικηθεῖς, ὁ δὲ νικήσας διόλωλεν. pertasa, fessa ma-
lis, nixiis doloribus, quibus libertatem filiorum DEI par-
turiunt, occupata: carmina quibus placent (juxta illud Mosai-
cum Genes. XLIII, 10. KECHU MISSIMRATH HAAREZ, mutant in
flebiles lessus, amissæ pacis questus, recuperandæ suspiria vana. Si
gemit columba mystica, Ecclesia Germanica, fraterni, quo ebria
est, sanguinis gurges, sanguineis non rarè è cœlo fletibus, nec quic-
quam deplorata, postquàm lachrymis omnibus effusis quasi exa-
ruit, singultus edit; si libertas, cui nihil aliud relictum nisi gemere,
ad syllaturientes molitiones pallida, suspiria ducit: Si, inquam,
gemunt omnia, quæ siccis & pumiceis oculis nostra fata intueri
possimus, obstupuisse contenti, dolorem ne gemitu quidem
testati? qui pignus illud Vestrum nobile, quod mihi credidistis,
cum fœnore restituendum, *Vir Iuvenis præstantissima spei, S A L O-*

MON BLANCKIVS, Dantiscanus, tot busta civitatum, castro-

);(2

rum,

35

34

36

33

37

38

39

4
rum, agrorum per quæ ad nostros lares, ad hanc urbem, tanquam quoddam gemitorium deductus est, securo bibat oculo, ac sine suspirio transmittat, quin gemitus suos hæc chartâ, sub prælo pridem gemiscente, profiteatur. Semestre minus est, quam triennium, cum ad nos appulit, adque meum salinum, hospitalitiâ, confectione initâ, confedit, Vir juvenis modò nominatus, magui Patris, ac in præfatione exegescos Augustana Confessionis à Doctore Mentzero nostro τῷ ἐν ἀγίοις laudati, Filius generosus, pietate flagrans, ingenio vegetus, studii contentione haud deses, vitæ rectitudine & morum elegantiâ aliis, qui hîc merentur, exemplum: hospes, uno verbo, gratissimus. Celsiora elogia, quæ meretur, non addo, prohibitus illâ, ingenii juvenis, quæ laudum acroama ægrè admittit, verecundia, Quem nunc abiturientem cum gemitu dimitto, Vobisque Viris omnibus virtutum Ornamentis consummatissimis reddo, quibus hac præfatione se commendari voluit, potius ex more, quam necessitatē, quod prolixè facerem, nisi aurem vellicaret Poetarum acutissimus Martialis

— *Peccat, agentis,*

Qui commendandum se putat esse suis.

Quam sententiam in conspectu habuisse, opinor, Symmachum qui lib. 1. Ep. 57, *Incivilis*, scribit, judicatur is, qui iis, quibus amore & aliis necessitudinibus est conjunctus, se quam diligentissimè commendat. Vester est, vestrum delictum, vestra spes. non exiit è vestrà potestate, non delicias defraudabit, non spem imminuet: nec me ulla dies fidei sinistrum videbit. Tuus, Amicissime DILGERE, cujus adultam jam familiaritatem hac Epistola alo: Tuus, Clarissime Domine MOCHINGERE, cujus amicitiam hoc gemitu quasi nixio parturio, Utriusque parisi sine pari & si fas est optare, singulorum alter, utriusque (quoniam numero Deus impare gaudet) TERTIUS

Ego

JOH. CONRADUS DANNHAWER
S.S. THEOL. D. ET PROFESSOR
ARGENTORATI

GEMI-

GEMITVS CREATV- R A R V M.

In *πνευματικῆ Paulinῆ,*
ex *epist. ad Rom. VIII. v. 19, 20, 21, 22, 23,*

Oraculo,

inter D. Pauli δυσνόητος
referendo,

T E X T V S.

vers. 19. Ἡ γὰρ ἀποκαταστάσις τῆς κτίσεως τῶν ἀποκα-
λυφθῆναι τῶν ἡμῶν τῆ θεῷ ἀπεκδέχεται.

vers. 20. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάσσεται, ἐκ ἐξ-
ου, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποπέξασθαι.

vers. 21. Ἐπ' ἐλπίδι, ἣ καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθή-
σεται ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ φθορῆς εἰς τὴν ἐλευθερίαν
τῆς δόξης τῶν τέκνων τῆ θεῷ.

vers. 22. Οὐδὲν γὰρ ὅτι πάντα ἡ κτίσις συσενιάζει καὶ
συναδίνει ἀλλὰ τῆ τῶν.

vers. 23. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τῶν ἀπαρχῶν τῆ
πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς σενιάζο-
μεν, ἡδοῦσθαι ἀπεκδεχόμενοι τῶν ἀπολύτρωσιν τῆ
σώματι ἡμῶν.

Variasse non nihil Græcos codices in le-
ctione versus 22. pro certo habet Perer.
disp. 16. ad Rom. 8. p. 696. Sed, quia inti-
mata variatio sententiam ipsam non invol-
vit, licebit hîc nobis esse otiosus.

Amat Spir. Sanctus, ut cætera Rhetorum ornamenta, ita & Fi-
guram *πνευματικῆς*. Quam in præsentē oraculo & invenit & co-
loribus pinxit Joh. *Chrysof.* cujus hæc est ad h. l. commentatio:

ὡς ἐμφαντικῶς γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ ὡς συνεπιποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα τῶν,
"Ἀπερ καὶ οἰκουμένην ποιῶσιν, ποταμὸς καὶ κρητύντας χερσὶν εἰσάγοντες, καὶ βενέες

A

ἀλλὰ

35
34 36
33 37
3
39

4
ἀλλομένους, καὶ τὰ ὄρη σκιεῶνται, ἕχ' ἵνα ταῦτα ἐμφύχα εἶναι νομίσωμεν, ἕδ' ἵνα
λογισθῶσι πῶς δῶμεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν μάθωμεν τῶν ἀγαθῶν, ὡς καὶ
τῶν ἀναισθητῶν ἀνθρώπων καθ' ἑκαστὴν. Τὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν λυπηρῶν, ὡς οἷσι
πολλὰ κίς ἐισάγοντες καὶ ἀμπελον θρῆνῶσαν, καὶ αἶνον, καὶ ὄρη, καὶ τὰ φαινόμενα
ὀλολύοντα τῆς νῆς, ἵνα καὶ εὐθεῖαν πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν ἐνοήσωμεν.

& mox, τῆτους δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος μιμνήσκῃ, ὡς ἰσοποιοῖ τὴν κτίσιν ὄντων
τα, καὶ φησιν γενέσθαι αὐτῆς, καὶ ἀδίνειν ἕκ' ἐπεὶ ἔσθ' ἰσοποιοῖ τὴν κτίσιν ἀπὸ τῆς
καὶ ἕσθ' ἰσοποιοῖ τὴν κτίσιν ἀπὸ τῆς καὶ ἕσθ' ἰσοποιοῖ τὴν κτίσιν ἀπὸ τῆς
τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν. *Vt autem planiorem fa-
ciat sermonem, humanos adfectus universo huic mundo adtingit; id quod
& propheta faciunt, cum fluvios inducunt manibus plaudentes, colles
saltantes, montesque exilientes, non ut animatos putemus, aut aliquid
illis rationis tribuamus, sed ut bonorum illorum excellentiam discamus,
tanquam que & usque ad insensata illa pertingant. Faciunt autem is-
tud sæpenumero & in rebus tristibus, introducetes & vineam lamen-
tantem, & vinum, montes quoque & templi laquearia ululantia, ut &
hoc pacto malorum excellentiam cogitemus. Hoc itaque & Apostolus
imitatus creatura hęc personam tribuit humanam, dicitque illam &
suspirare & parturire: non, quod suspirium aliquod vel ex terra, vel ex
cælo prolatum audierit, sed ut futurorum bonorum excellentiam, osten-
dat, desideriumque simul, quod habet, ut malis presentibus liberetur.*
A janua igitur statim aberrat *Andreas Rivet. exerc. 57. in Genes. c.*
8. p. 28 f. Cum figuram hęc non agnoscit. *Vtrum quidem est. inquit,*
locum habere aliquando hujusmodi figuram, sed vix ubi tot actiones
humana congeruntur, ut hoc loco, intent a expectatio, spes, gemitus. At
si sensui scripturæ consentaneum est hoc figurandi genus simplex,
ut Deuter. 30. 19. c. 32. 1 Esai. 1. 2. Quidni & continuatum? vide
Thren. 2. 18. 19. Dedimus huic figuræ aliquam meditatioincula-
lam, quantam genius Academicæ disputationis capere potest,
Quam sex capitibus comprehensam in examen proponimus:
Primo exhibetur Creatura Patiens, altero, patientis passio; tertio,
patientis dolor; Quarto, dolentis spes; Quinto, spei terminus;
Sexto, terminandi modus ac
tempus.

I. Creatura

Creatura Patiens.

Non est, 1. *Creatura Angelica*, (quæ Origenis glossa est ad h.l. & hom. 1. in Ezech. & qui hunc secuti sunt) ac *anima beata in celo*, nam hæc omni vanitate superior, non servit corruptioni, nec ad immortalitatem aspirat, quam habet, nec ad non esse, quod non reformidat; ejus beatæ sorti gemitus ac dolor repugnat. Nec concludit Theodoret, (quam P. Martyr. sequitur ad h.l.p.m. 503.) ratiocinatio, *si gaudent Angeli propter sanctificationem peccatorum, etiam tristantur & dolent propter hominum delicta*. Etenim gaudium felicitati angelicæ homogeneum est, tristitia aliena; non 2. *creatura Diabolica & anima damnata* quæ potius fremit, adque liberationem filiorum DEI & judicii extremi memoriam tremit Matth. 8. 29. 2. Petri 2. 4 quam gemit: non 3. *Creatura humana impia*, quæ non invita sed volens vanitati subest, ac horret judicium novissimum: non 4. *creatura humana pia regenerata*, electa, hæc enim congemiscenti creaturæ opponitur. Esset alioquin *ἁποκαταστασις* locutio; non solum fideles congemiscunt sed & nos Apostoli, qui primitias spiritus accepimus, gemimus. Apostolus non arguetur à simili homogeneo sed à comparatis. Estote ô fideles (ad quos cum nunc, tum in seculis hæc mea scriptura perveniet) universi bono animo, martyria sustinetis & extrema, quæque, finem expectatis ac liberationem: at non soli vos præstolamini, non soli vos sustinetis, habetis congemiscentem universam creaturam inclusive si (ita *παρρησιασθε* Chrysostr. ad h.l.p. 163.) enim creatura spem habet, tui gratia modis omnibus facta: multo magis tibi sperandum fuerit, propter quem futurum est, ut creatura bonis illis omnibus fruatur. Alterum, quem hic declinamus, sensum de hominibus piis & justis in statu gratiæ constitutis, post Greg. M.l. 4. in Job. c. 41. l. 4. moral. c. 30. l. 8. 4. amplectitur Andr. Rivet. exerc. 57. in 8. Genes. p. 286. Desertus ac (antequam scriberet) refutatus à P. Martyre ad h.l.p. 502. Theod. Beza ad h.l. p. 96. Pareo in h.l.p. 183. & novissime à Jac. Laurent. in S. Apost. Paulo *δυσπόητος* loc. 14. p. 210. & Frid. Spanhemio part. 3. dub. Evang. dub. 132. p. 734. Sic autem iste pedē pedi conferens inter alia p. 736. *si illi ipsi, qui hic vocantur ἱκτίες sint DEI filii, cui bono*

35

34

36

33

37

3

39

primò hoc nomen genericum quater adhibet Apostolus, & obscurat orationem sine causa? cur non *καὶνὴ κτίσιν* vocat, ut alibi? cur non inquit ἡ ἡμῶν vel ἡμῶν τῶν πιστευόντων ἀποκαρδοκία, vel οἱ πιστεύοντες ἀποκαρδοκῶσι τὴν ἀποκάλυψιν, &c. ? Cui bono Apostolus addit καὶ illud vers. 21. ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται, sub spe quod & ipsa liberabitur, si filii DEI hīc intelligantur, cum illi soli sint liberandi, ex sententia patronorum sententia opposita? qua ratio locutionis illius? vel quinam sunt illi cum quibus vel ad quorum exemplum illi sunt liberandi? Item post multa dura alia, durum est, inquit, dicere, per habentes primitias spiritus intelligere tantum Apostolos, & illos, qui pollebant donis spir. S. extraordinariis, & excellent oribus. Annon enim omnes fideles habent ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος, & praedicatum istud commune est quibusvis DEI filius? Imo Romanis fidelibus tribuit Apostolus primitias spiritus, aequè ac sibi. Sic supra disertè dicit; Romanos non esse in carne sed in spiritu, spiritum DEI habitare in illis, illos accepisse spiritum adoptionis. p. 73*. Accedit, secunda Ratio ista, Apostolum per *ἐπιτίσει* velle exaggerare magnitudinem gloria revelanda in Dei filiis. Quae vero illa *ἐπιτίσει* foret, quae exaggeratio, si subjecisset, illam à DEI filiis avide & exerto capite expectari? Hoc verò *ἐξαγωγή* erat, & in confesso apud omnes. Multò potior ratio exaggerationis, si Apostolus dicat, tantam esse gloria futura excellentiam, tantam contra omnium rerum corruptionem, tam funestam velut stragem in hoc seculo, ut ipsa creatura inanima videantur exerto velut capite suspirare & anhelare ad latam rerum omnium catastrophen, & id factura essent, si aliquis illis sensus inesset. & p. 979. addi potest ratio tertia alia, & invicta quidem, ex collatione & distinctione gemitus creaturae, & gemitus filiorum Dei, inter quae duo discrimen evidentissimum constituitur ab Apostolo versibus 22, & 23. scimus enim omnes res creatas unà suspirare & unà parturire ad hoc usque tempus. Neque vero solum (scilicet ἡ κτίσις suspirat & parturit) sed & ἡ, si qui primitias spiritus habemus, nos ipsi, inquam, apud nos ipsos suspiramus. Quis hic sensus, quae gradatio, si per κτίσιν intelligantur DEI filii? Ostensum enim supra, per habentes primitias spiritus, haud quaquam intelligi posse vel debere illos, qui majora accipere *καρσισματα*. Ne ergo oratio diluta & *τευτέλον* affingatur spir. S. necessariò ἡ κτίσις distinguenda à DEI filiis. Notat hoc disertè Chrysostomus, πῆ ἐστι inquit, ἡ ἀντιθέσις; ἔχει τὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ σὺ ἐστὶ καταδέεσθον, καὶ ὁ ἡ μετέχει ληρισμῶ, & δεῖ ἀποθέσεως, τὸ τῆ το σὺ κοινηθήσει τῶν ἀγαθῶν. Diluta sunt quae pro

pro sua opinione infert Rivet. I. cit. Ea creatura intelligitur, quæ est capax ἀπαργδοκίας, intenta voto in gloriam filiorum DEÏ relegendam, particeps futura illius libertatis Filiorum DEÏ, h. e. adoptionis & redemptionis, quæ non volens, sed propter eum qui subjecit vanitati, est subiecta. At hæc omnia nisi valdè coactè, ad aliam creaturam, quam rationalem, miseris obnoxiam, sed quæ liberationem sperat, eamque adeptura est, referri non possunt. Diluta sunt, *inquam* nam capacitatem ἀπαργδοκία propriè dictam intelligendam esse postulatum est, non argumentum: votiva intentio libertatis alteri comparationis pari, nimirum fidelibus tribuitur: expectat creatura irrationalis redemptionem, non ut finem obtinendum, sed consummandum, ἐν ᾧ τὸ ἕνεκα ἀπὸ αὐτῶν. Relinquitur ergò Creaturam patientem esse. *Omni creaturam irrationalem*, sive (ut loquitur Thom. Aquin.) *Universitatem creaturæ corporalis & ratione carentis*, ἡ κόσμος κτλ. Rom. I. 20. Conscientiunt Chrysost. Theophyl. Ambros. Hilarius.

I I.

Creaturæ Passio.

Passio Creaturæ est subiectio invita, in doli primigeniæ, ac scopo creaturæ adversa (obsequiosa tamen DEO Judici ὑποτέλειαν qui eam permittit subjecit, nullà cum creaturæ injuriâ, Nam si propter me inquit Chrysostom. ad h. l. facta sunt, nihil admittitur injustitiæ, si propter me patientur: ibid. addit, rationem æqui & iniqui, ad res inanimas, & ratione carentes, non esse transferendam. Postremo, si affliguntur nostrâ causâ, quum apparebit nostra felicitas, unâ etiam instaurabuntur. & in Genes. hom. 22. si quis inquit, forte incurrat iram Regis, non modò ipse supplicio afficitur, sed etiam omnis ejus familia opprimitur. Homo propter peccatum factus est obnoxius maledictioni & iræ DEÏ. Quare non est mirum, si universa creatura, quæ hominis familia est, ingemiscat una eum eo, & doleat. Ad vanitatem non corruptibilitatis, cui ut cœlestia corpora nullatenus, ita sublunaria omnia ex naturæ lege sunt obnoxia, quam subitura fuissent etiam homine integro manente. Etsi enim naturæ particularis ὁρατὴ horreat, non esse; pertinet tamen illud ad bonum naturæ universæ. Sed ad vanitatem I. culpæ humanæ cui creatura in DEÏ gloriam & hominis salutem nata ministrat, ideoque vana, quia finem suæ creationis non attingit. Nulla

35

34

36

33

37

3

39

liquidem creatura est, ne cœlesti quidem excepta, quâ non ad Idolatriam, ad gulam, ad avaritiam, adq; alios peccandi com meatus abutantur homines *vani* h. e. ut exponit Apollinaris apud *Gellium* l. 18. N. A. c. 4. *mendaces, insidi, levia inaniaq; pro gravibus & veris astutissime componentes.* II. *Pœna humana.* Domino enim punito luunt & servi. Ita serpens instrumentum seductionis, terra quæ sustinuit Adamum labentem, vitulus aureus qui cultui improbo servit, pecus quod nefando concubitu cum homine miscetur: palatia, urbes, tecta cum incolis suis punita. *Non potuit,* (verba sunt Heinſii ad h. l. p. 345) *(melius exprimere τὸ Ἠὸν ἄλλο ὅτι ἐστὶν κακὸν ἢ καλὸν)* quod est malum seu calamitas, quæ ex accidenti evenit; ut in homine ad imaginem DEI creato, *ἡ μεταβολὴ τοῦ ἡμαρτήματος* ex peccato: hoc enim Hellenisticis, *πᾶσι μὲν, κατὰ τὴν φύσιν:* à quâ creatura, etiam qua bona erant, in peccati pœnam, ejusque causâ, vitiatæ sunt: Vt quadam animalia, ut alia, qua per se bona, etiam usum sui in quibusdam nunc præbent; homini in multis tamen, & in pœnam, adversantur. De quibus adversus Manetem Epiphanius. Hæc sunt illa *ἡ τὸ Μᾶντι & κατὰ φύσιν* qua præclare vindicant Patres. Juvat sententiam Tertulliani è l. de Corona milit. c. 6, & 8, adscribere; *Quæris, an conditioni ejus fruenda natura nobis debeat præire, ne illa rapiamur, qua DEI æmulus universam conditionem, certis usibus homini mancipatam, cum ipso homine corrumpit.* Vnde eam & Apostolus invitam ait vanitati succidisse, vanis plurimum usibus, tum turpibus & injustis, & impiis subversam. Sic itaque & circa voluptates spectaculorum infamata conditio est, ab eis qui naturâ quidem Dei omnia sentiunt, ex quibus spectacula instruuntur, scientia autem deficiunt. Illud quoque intellige, omnia à Diabolo esse mutata. Et, c. 8. Huic quæstioni sic ubique respondeo, admittens quidem ut ensilium communionem, sed provocans eam ad rationalium & irrationalium distinctionem, quia passivitas fallit obumbrans corruptelam conditionis, quia subjecta est vanitati. Dicimus enim ea demum & nostris & superiorum usibus, & Dei rebus, & ipsi Christo competisse, qua meras utilitates, & certa subsidia, & honesta solatia necessariis necessitatibus vitæ humana procurent: ut ab ipso DEO inspirata credantur propiore, prospectore, & instructore, & oblectatore si forte hominis sui. Quæ vero hunc ordinem exceſſerint, ea non convenire usibus nostris, præsertim qua propterea scilicet nec apud seculum, nec in Dei rebus, nec in Conversationibus Christi recognosci est.

III. PaC.

III.
Passionis Dolor.

Oδύνη, vel ὀδύς ὀποκετὴ στεναγμῶν quasi significata. Passim in Scri-
pturis parturitione exquisitissimos dolores notat apud L X X.
Pf. 48. 7. Esa. 1. 3. 8 c. 66. 7. Jer. 30. 6 Matth. 24. 8. Talis tantusque
paroxysmus creaturæ esset, si sensus ac rationis capax esset. Subit
illa in hâc mundi catastâ suum quasi martyrium, gemit cum san-
guineis pluviis, insolitis portentis, injuriam creatoris ac suam
fortem deplorat. Et quia (verba sunt nostri D. Gerhard de Con-
sum. seculi p. 429.) dies novissimus est tempus *πυλιγγενεσίας*. Matth.
19. 28. Quo terra magno & mirando partu corpora resuscitatorum
in lucem edet ac filii resurrectionis in vitam prodibunt Luc. 20. 36. ideo
creaturam adventum Diei novissimi cupide expectantem parturienti &
pre dolore ingemiscenti femina confert.

IV.

Dolentis spes.

Aποκαρδοκία ex κάρω vel κάρη caput, & δοκίω expecto. Perer. ad
h. l. p. 695. vocat sesquipedale verbum. Non legitur in ver-
sione τῶν LXX. sed Aquila pro verbis Psal. 36. 7. ὑπεπένηθι τῷ Κυρίῳ
καὶ κίε τὸ σῶμα σου, vertit σήρην τῷ Κυρίῳ καὶ ἀποκαρδοκίῃ αὐτοῦ, apud Plu-
tarchum in Cæsare, Πομπήῃ ἔαφθογγε ἄχρετο ἀπὸν ἐπὶ σκηνήν, καὶ κα-
θεζόμενον ἀποκαρδοκίῃ τὸ μέλλον. Pompeius tacitus ibat ad tentorium abiens,
& sedens anxie expectabat eventum, quamvis ibi est καρδοκίῃ, non
autem ἀποκαρδοκίῃ. Chrysofom. interpretatur τὴν σφόδρα προσδο-
κίαν vehementem expectationem. Tremellius vertit, universa creatura
expectat & oculos intendit in revelationem filiorum DEI. ib. Syrè,
quasi in specula expectat: Vocabulum Græcum significat gestus
illius, qui cupidissimè aliquid expectat, nimirum qui exeret ca-
put & oculos extendit, quasi eminus venturum prospiciens. Ita
& Beza h. l. Quidam, ait Henr. Stephani tom. 2. thesauri p. 70.
apud Suidam ὁ δὲ καθῆς οὐ τὴν παραμβολήν, ἀποκαρδοκίαν ὅσοι καὶ τύχης χα-
ρήσει τὸ πρῶτον.

IV.

Spei Terminus.

Aποκαλύψις τῶν ἡῶν τῶ θεῶ: ἐλευθερία τῆς δόξης τῶν τέκνων τῶ θεῶ, Revela-
tio & libertas gloria seu gloriosa Filiorum DEI, de qua 1. Joh. 3. 2.
εἰς ἔλευ-

35

34

36

33

37

39

αὐτὴ ἐλευθερίαν omnino hīc exponendum per αὐτὴν ἐλευθερίαν. Confer Actor. 8. 23. c. 19. 22. c. 23. 11. Quæ plenissima futura est in fine mundi, de quo hunc locum exponit Hieron. ad Esa. 30. *In die, inquit, interfectionis multorum, cum arrogantes superbique corruerint, & qui posuerunt in cælum os suum, didicerint esse se terram: erit lumen luna, sicut lumen solis, quando dederit Dominus cælum novum, & terram novam, & transferit habitus mundi hujus, ut Luna & Sol laboris & cursus sui præmia consequantur. Etenim expectatio creatura revelationem filiorum DEI præstolatur: Quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloria filiorum DEI: licet ea quidam org. in lucis intelligentes, in sensibilia esse contendant.*

V I.

Terminandi Modus, ac tempus.

Eλευθερίαν τῆς κτισσεως. Nam ipsa etiam creatura liberabitur à servitute corruptionis. Quomodo vero illud? Per ipsum sui non esse: per annihilationem. Quam asstruimus. 1. è scopo desiderii creaturæ. Homo e. g. maleficus, ad supplicium damnatus, tamen si naturaliter vellet vivere, ordinato tamen appetitu non debet velle vivere, in justitiæ laudem & sui confusionem. Pecus humano coitu pollutum, si ratione præditum esset, ultro se in ignem daret: Ita omnis creatura ob peccati servitutem & communionem, utut naturali ἐφέσει appetat porro esse; tamen in justitiæ Divinæ gloriam præoptare deberet non esse. Velut Jacob mortem amplius non est deprecatus, cum vidisset Josephi gloriam: Ita creatura, conspectâ gloriâ Filiorum DEI. Quas comparationes obducimus illi *Chrysostomi* ad h. l. à nutrice, quæ alumni sui ad Regiam sublimitatem evecti gloriâ ex parte fruitur: Καταπέσο γὰρ, inquit, πικρῶς παιδίον ἀπέφρασα βασιλικόν. ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αἰένως γενομένη τῆς πικρῆς, καὶ αὐτὴ συναπολαύει τῶν ἀγαθῶν, ἔγω γὰρ ἡ κτισσις, φησὶν. *Tertull.* l. de anim. c. 42. De Epicuro memorat, quod mortem ad nos nihil pertinere, hoc evincere voluerit argumento: Quod dissolvitur, sensu caret, quod autem sensu caret, nihil ad nos. *Seneca* in *Consolat.* ad Martiam; per mortem homini liberationem ab omnibus malis contingere dicit, atque interim in morte totaliter interire hominem opinatur: Mors inquit, omnium & solutio est & finis, ultra quam mala nostra non exeunt. *Ibid.* Non potest esse miser qui nullus est. Quod ille sensu Epicuræo de homine ad immortalitatem con-

condito falso affirmavit. Illud ad creaturas corporeas propter
hujus vitæ usum conditas, sano sensu applicare possumus. Inte-
ritus creaturæ, servitii illius, cui in hac vita subjecta est & solu-
tio est & finis, ultra quem servitium illud non exit. Hæc D. Ger-
hard. l. cit. at p. 472. 2. *è finis genio*, quo (cæteris paribus, etsi enim
membra microcosmi non valitura sunt omnia ad eum usum,
quem habuerunt in hac vitâ, tamen ad ejus, quem Divina sapien-
tia perennare voluit, integritatem pertinebunt, ut frustra hic sit
instantia Spanhemii l. cit. p. 730) sublato, res ipsa etiam tollitur.
At finis creaturæ à DEO conditæ est Symbolicus & organicus.
Nunc in avo beato DEUS erit omnia in omnibus 1 Cor. 15. 28, Hie-
roglyphica theologia & organica facundatio nulli amplius rei ac
usui. Finis creaturæ, post hominis lapsum conservatæ, est Ecclesiæ
bonum, cui adhuc mundus servatur. At cum in beatâ libertate
electi sub se solem calcabunt, mundo non egebunt; cui bono il-
le superfit? Quid opus Sole, ubi tot Soles, quot electi? Apoc. 21,
22 & 23. *Terra*, (inquit noster D. Gerh. de consumm. seculi p.
343.) *ideo condita est, ut esset domicilium hominis viatoris; tota rever-
sionem universitas ideo creata est, ut esset speculum quoddam homini in via hujus vitæ inserviret.* Ergo, quando Homo DEVM a facie
ad faciem videbit, ac in patriam appulerit, adeoque viator esse desierit,
nullus amplius erit hujus seculi usus. Lutherus noster dicere fuit solitus:
*Die jetzige Welt ist nur eine vorberereitung vnd gerüste Gottes zu
jener Welt/wann das Haus fertig/foreisset man das gerüste in.*
Idem statuit p. 44. mundum, quamvis non conflagratione peri-
turum tamen fuisse, si maximè nec primi parentes, nec posteri
eorum peccassent, sed in concretâ integritate *deservire* persistissent.
3. *è paritate creaturæ bestialis*, quam Christianorum nemo facile
superfutura censebit. At nulla ratio diversitatis reddi potest, cur
liberanda illa sit per annihilationem, non item hæc? *Vim*, inquit
D. Gerhard p. 472. *hujus instantiæ Franciscus Puccius in defens. adv.
Socinum, ferre non potuit, inde p. 38. disputat, etiam bruta animantia
esse ad incorruptibilitatem resuscitanda.*

S. VII. 4. Ex Harmonia parallelorû, qui de novissimo mundi exitio
concepti sunt locorum, ut sunt: Job. XIV. 12. *Homo (sc. ex se & suis
viribus) non resurget è limbo suo metaphorico, donec non fuerint cæ-
li.* Loquitur de regressu ad terrenam hujus vitæ felicitatem, quam
B mortuo

35

34

36

33

37

39

4
mortuus, ait impossibilem, possibilem verò fatetur in phrasi, donec non fuerint cæli, id est, in mundi consummatione. Finge ista phrasi ^{220 ratiocinatio} absolutam, & hoc dici; sicut nunquam cæli definent, ita nunquam resurget homo, uti exponunt in h. l. Jun. Piscator. Sanctius. Spanheim. dub. 132. jã Job. dubitarit de sua resurrectione, contra c. 19. 25. videtur potius corrigere, quod negat. Joh. Cocceij in h. l. hæc est sententia p. 207. *Phrasis ipsa nihil ex se definit, an Cælum hoc non sit futurum? An homo sit resurrecturus nec ne? tantùm id definit, Hominem non revicturum, dum hoc Cælum est; & si resurget, (quod Iob firmiter credidit; ut ex multis locis constat) hoc cælum aliquando non futurum.* Psal. 102, 26, 27. *Tu permanes, Cæli peribunt & anni tui non deficiunt & c. Evidens hic est 1. oppositio inter esse æternum & temporarium, inter esse independents & dependens; oppositio inquam non ^{de solis motu} sed ^{de rei essentia} inter mutabile & immutabile, unde & Christi Deitas deducitur, Hebr. 1. 12 Nec sermo est de *potentia* solùm interitu, ut exponit Spanh. l. cit. p. 713. Etenim sicut Deus ad æternitatem suam & independentiam probandam mundum noluit coæternũ, sed actu in tempore creavit, ita ad eandem ostendendam actu perdet. Adde quod in propheticis dictis verba sint accipienda de actu, non potentia. Fac verba Gen. 49. non auferetur sceptrum & c. esse potentialiter intelligenda, nihil certi de Messia habemus. 2. *Declaratio modi*, nimirum ad eum modum, quo vestis veterascens mutatur, non sanè in melius, non per resarcinationem, quæ de DEO indignè dicitur, sed ut vestis diffuitur, disrumpitur, tandem planè abjicitur. confer Genes. 41. 14. Deuter. 8. 4.*

Esa. 34. *liquefiet universus exercitus cæli, compli cabuntur cæli sicut liber, exercitus eorum decidet, ut folium de vite & ficu.* Loquitur propheta 1. non de solis Idumæis, sed omnibus hostibus Ecclesiæ & Christi, qui ad imitationem Assyriorum Ecclesiam persequantur. vide D. Schnepf. ad h. l. & quia in hoc mundo non semper de omnibus vindicta capitur, ideò ascendit ad extremum iudicium, in quo instrumenta idololatriæ & vanitatis universa peribunt. Nec est causa, cur hoc accipiatur de solo turbatissimo statu propheticâ phrasi explicato: ac ut largiamur sic accipi cū Sanct. ad h. l. tamen supponatur sensus proprius. quia enim aliquando Sol & Cæli peribunt, ideò hinc figura translata est. 2. significat destructionem usus mundi. Sicut liber convolutus non amplius
pro-

prostat ad lectionem, ita liber natura non amplius proficit ad
lectionem, ubi beati sine signo intuitivè DEUM videbunt. 3. Notat
mutationem, qualis est in folio, h. e. substantialem & ἀφανισμὸν

Esai. 61, 6. *Cæli ut fumus deficient, terra ut vestimentum veterascet.*
in Hebræo, inquit Hieron. ad h. l. l. 14. in Esa. dicitur; *Cæli sicut fu-
mus liquefcent, sive juxta Aquilam & Symmachum, comminuentur,
in nihili, & in salis modum conterentur, & vaneſcent.* Innuitur
hîc non tantum formæ mutatio, sed ἀφανισμὸς. Nam ubi Spiritus
S. non limitat, ibi latissimè explicare licet, confer Psal 35, 20.
Psal. 67, 3. Sap. 5, 15. Proverbialis sensus & hypothetici nulla est
necessitas q. d. ante cœlum ruet & c. ut exponit Sanctius, si o-
mnino, alterutrum ruiturum esset, prius cœlum, quam mea salus.
Nam comparatio addita hanc glossam non admittit.

Esai. 65, 17. *Ecce ego creo Cælos novos & terram novam, & non
memorabuntur priores, nec ascendent supra cor.* Significatur
hîc 1. cœlorum priorum ἡμνησίαι 2. ἀπαρχαί 3. παρῆλυσις prioris ter-
ræ & cœli primi, ad usque non esse maris. Ita enim Apocalypsis
hunc locum exponit c. 21, 1. Id quod, de cœlo novo dicitur, non
accipiendum de cœlo aliquo recenter creando, creatione pro-
priè dictâ, quia cœlum Beatorum jam dum existit, 1. Cor. 12, 2.
vid. D. Gerhard. de vit. Ætern. p. 786. Existit autem non ut spa-
tium imaginarium, sed ut π. reale distinctum à primo & secundo:
quod de spatio imaginario non dixeris, nam hoc ubique est, con-
ceptu nostro, nec distinctum à secundo & tertio cœlo. Non au-
tem ut π. corporeum, ut quod statui Incolarum non est propor-
tionatum; sed fortassis π. spirituale, quod corporibus omnibus
conflagrantibus immobile stabit, quanquam hîc ἐποχὴ malimus.
De S. loquitur Apostolus propheticè, de novo statu & latâ rerum
facie. Nam si status Ecclesiæ militantis in N. T. hâc phraseologia
describitur Esa. 65, 17. & 22. quid ni & status Beatorum? Quem-
admodum status beatus comparatur Hierosolymis geminatis
Apoc. 22. 1. ita status gloriosus cœlo novo.

In Novo Testamento celebra sunt oracula sequentia Matth. 7,
18. Amen dico & c. confer c. 24, 35 Matth. 28, 20. *Vobiscum sum
usque ad consummationem seculi.* Etsi enim aliud sit seculum, aliud
mundus, aliud periodus mundi, aliud ipse mundus. Eph. 2, 2. cap. 6,
12. c. 7, 21. tamen evidens est metonymia adjuncti, Hebr. 1, 2. c.
11, 3. Vocatur συντέλεια τῆ αἰώνου, quæ fatente Spanhemino, p. 725.

B 2

notat

35

34

36

33

37

3

39

notat SCHULEMA, complementum seculi, & πλείων id est, perfectionem summam seculorum, ultra quæ non erunt alia. confer Hebr. 9, 26, 1. Petr. 4. 7.

Apoc. 10. Angelus jurat *tempus non fore amplius*. Ut Aristoteles rectè conclusit ab æternitate motus ad æternitatem mundi; ita à motus ac temporis cessatione, cessatio mundi rectè colligitur.

Apoc. 10. 1. ab ejus qui insidebat throno *conspicuum cælum & terra. & locus non est inventus ei*, quæ descriptio utique est à *δουλοῦ*, quo excidet mundus à conspectu non solum nostro sed & Divino. Quia Locus non amplius fuit eis, Locus non pro dignitate & statu acceptus, uti Apoc. 1. 8. sed pro re ipsâ, uti Dan. 2. 3. 5.

2. Petri 3. v. 7 & 8. Qui nunc sunt cæli & c. Oraculi hujus scopus est, 1. *ἐλεγκτός* Empacta v. 3. & 4 (de quibus videndus D. Gerhard. ad h. l. p. 343, 378) in eam insaniam venerunt, ut statuerent, mundum semper, adventum judicium nullum fore, sed tantum esse *ἡμετέριον* quicquid de mundi interitu prædicaretur. Sic argumentantes: Quod per tot secula duravit sine mutatione, id semper erit. Mundus per tot secula duravit & c. Ergo. 2. quod tardat Deus, id non veniet. Adventum suum tardat DEUS, E. ad 1. Respondet S. Petrus, negando 1. majorem, quia duratio longa non facit æternitatem. Is enim, qui potenti suo verbo ex nihilo mundum creavit, potest eodem verbo illum destruere, v. 5. qui terram ex aquâ separavit, & aridum friabile aquis compegit & consistere fecit. potest eandem dissolvere. 2. negando minorem, nam mundus diluvio periit, v. 6. tum quoad decus & ornamentum externum, tum quoad homines & animalia extra arcam posita, in quam sententiam hîc Græci Theologi sententiam adducit Heinsius ad h. l. p. 582. τὸ ἀπώλετο, μὴ περὶ πάντα τοὺς κόσμους ἀλλὰ πρὸς τὸν αἰῶνα, ἃ τὸν ἅπαντα κόσμον οἶονεῖ εἰ ἡδοικεῖ ἔργον. ἃ ἂν τὸ πρὸς ἀπὸ κόσμος ἀννοήσεται. Quod inter esse mundum ait, non de toto mundo, sed de solis animalibus intelligendum, quæ totius quasi mundi speciem quandam efficiunt: destitutus quippe animalibus locus vix dici mundus potest. De phrasi *ὡς* videndus D. Gerh. p. 352. 3. conclusioni opponit contrariam revelationem de *ἀπύκνωτοι*. Universi, ait enim *servari mundum tanquam in thesauro & armamentario ira divina. u. que ad diem judicij* v. 7 confer Deut. 32. 24. 35. Jerem. 50. 25. Tunc enim cæli (non aerei tantum, ut vult Augustin. de C. D. c. 8. quanquam dubitanter, ait enim, *posse interigi*: quod postea Lombardus assertivè l. 4. dist. 47. Bened. Justiniani,

tanq. omni fermè Theologor. suffragio firmatam sententiam tue-
tur ad 2. Petr. 2. pag. 501. cui ex Sixto Senensi contraria testi-
monia obducit D. Gerh. ad l. cit. p. 124. fed) KULLAM, omnes Psal.
102. illi ipsi qui ab Elementis distinguuntur v. 10. & 12. magno fra-
gore (de quo videndus D. Gerh. p. 416.) & terra & Elementa igne
solventur & ut cera liquecent. Quali autem igne? DEUS no-
vit. Enormis est audacia Bened. Iustinian. adh. l. scribentis p.
m. 497. Quamvis neget Augustinus ejus procreationis modum ab illo
mortalium cognosci posse; illud tamen affirmari potest, divina vi, ac po-
testate procreandum dixi autem alibi; quamam ratione facile producè
que at, vel dejectu ignis Elementaris, vel ex incendio radiorum solis in
hac media aëris pl. ga excitato, coeuntibus validissimis; ac densissimis
radiis, ut in chalybeo, & concavo speculo fieri solet, vel alia quapiam ra-
tione DEO nota, ut olim quinq; urbes incendio calitus misso conflagra-
runt. Cujus nondum nati infaniam ridendo prædamnavit Ludov.
Vives ad l. 20. de Civ. DEI. c. 16. No interfuit digladiationibus Scho-
lasticis, ubi nullus est vel bacularius vel Magistellus, qui ignoret ignem fo-
re Elementarem illum, cuius domicilium est inter aërem & Luna glo-
bum, descensurum eum scilicet & incendio suo reliqua tria purgaturum
Elementa. Quod si hoc parum probas, non deerunt, qui per sanctè deje-
tem, futurum ignem ex incendio radiorum Solis in media pl. ga aëris ex-
citato coeuntibus eo densissimis & ardentissimis radius vel ut in speculum
cavum & chalybeum: sed non est mirum, tuo tempore non tantus erat
ignis usus, quantum nunc, cum ut Theologos omittam, Philosophi sive De-
cembri medio, sive medio Julio nihil aliud ore, manibus, pedibusque tra-
ctant & versant quam ignem. Ex Philosophis sunt Theologi & hanc Phi-
loso. handi rationem etiam in Scholas sanctiores transferunt, propterea
istis longè facilius est de igne definire, quam tibi & tui aequalibus vel
majoribus. Conjectura est ac Divinatio magis, quam certis ar-
gumentis demonstrata sententia de hoc igne D. Calixti in tract.
de Conflagr. mundi p. 144. II. πῦρ οὐρανόθεν ad pietatem, quia e-
nim mundus non Ethicè tantum sed & Physicè peribit; quia
DEUS instrumenta spiritualis fornicationis destruet, confer Ose.
3. 4. quia totum lupanar igne peribit. ideo despectis terrenis & ca-
ducis ad aeterna contendite. Hactenus Exegeſis Textus:
nunc quæ hinc fluunt monita & effulgent do-
cumenta, sectemur.

B 3.

Afful-

35

34

36

33

37

3

39

Affulget hic I.

Iumen de sorte Fatoque mundi aliquando cōsummandi. Summa è locis citatis hæc est: *Creatura irrationalis univèrsa subiecta non volens vanitati culpæ pœnæ q̄ humana, dolet, gemit, anxie expectat Filiorum DEI & revelationem & libertatem, tanquam terminum suæ servitutis ac vindicationis initium, ad quem ventura est per sui consummationem, abjectionem defluxum, transitum, Temporis locique jacturam, ad non esse usque ad conflagationem, ἀφαισιμον. oblivionem sempiternam. Uberiorem locorum adductorum illustrationem qui requirit, adeat nostri D. Gerhardi tom. de Consum. seculi c. 2. p. 323. & seq. nobis hîc non licet esse prolixioribus, disputationem enim scribimus, non commentarium. Lumini huic adversas nebulas dissiparunt nostri D. Gerh. tom. de Consum. seculi p. 413. & seqq. D. Brochmand. tom. 2. System. Theol. p. 7005.*

Sequitur II. Elenchus.

I. Ethnicismi, cui olim opinio de desitura aliquando mundi Machinâ, odio fuit, testibus Justino Apol. 2. Tertull. advers. Hermog c. 24. Ambros. l. 1. hexaem. c. 6. Augustin. l. 20. de C. D. c. 24.

II. Speciatim Stoæ, cujus placitum fuit *κύκλω γένεσις*, sive circularis mundi è mundo nativitas. Confessa est mundi *ἀπογένεσις*, sed ut è cineribus suis Phœnix, idem specie, numero diversus, prodit; ita è mundo in cineres sepulto novum mundum proditurum censuit. Basilio auctore hom. 2. in hexaem. infinitos mundi ortus ac occasus juxta periodorum fatalium vices introduxit. Sententiam hanc Stoæ tribuit Euseb. l. 5. præpar. Evangel. c. 17. eandem polit soluta Seneca aliquoties l. de Consol. ad Marciam c. ult. l. 3. nat. qq. c. ult. & ep. 36. ligata Ovid. l. 1. metam. vers. 256. & Lucan. l. 1. pharsal. Vicina Stoæ est illa opinio, quæ mundi mutationem tuetur substantialem quoad formam, in melius convertendam: ad eum modum quo arte Chymicâ ex acreo Achille prodit aureus.

III. Opinioni de mundi interitu *perfectivo ac renovativo secundum qualitates, speciem, decus, & usum externum*, simili illius aurifabrilis mutationis, quæ medio igne vas rubigine obsitum ac vetustate deforme purificat, ac in melius mutat: vel illius *ἀπελάγη*, quâ electi, quos novissima Lux vivos apprehendet, nobilitati veste super induentur. Primus ita docuisse videtur Origenes l. 2. *ἀπὸ ἀρχῶν*, quem sequuntur *ἀναεὶδημοί*, Hieron. in c. 51, & c. 65.

Esaï. Gregor. M. l. 17. Moral. c. 5. & in Job. c. 24. Oecumen. ad 2.
Petr. 3. Augustin. l. 20. de C. D. c. 16. Epiphani. hæref. 64. Papæ fer-
me omnes subscribunt. Sit ex illis instar omnium Pererius, cuius
hæc est sententia disp. 16. in c. 8. ep. ad Rom. 596. *Cum hic mundus
factus sit propter hominem, consentaneum fuit ut tantisper ipse mutabi-
lis & corruptibilis esset, quoad homo in statu corruptionis versaretur; ho-
mine autem ad immortalitatem translato æquum erat, ipsum quoque
mundum incorruptione quadam donari.* E Calvinianis *de reg. 8.* est Pa-
reus ad h. l. p. 195. Innovationem ac alterationem tuentur Petr.
Martyr. ad h. l. p. 510. Piscator ad h. l. observ. 17. ac nuperrime
Spanh. part. 3. dub. Evang. dub. 132. Beza tamen in nostram sen-
tentiam inclinat, sic enim ad h. l. scribit p. 69. *vanitati ut τοῦ κόσμου, id
est illi per ignem dissolutioni quæ annihilationis erit species, sicut aperte
& copiose describitur 2. Petr. 3. 7. 10. 11. & P2. Promittuntur enim
novi cæli ac nova terra, non priorum restitutio sive in eundem sive in me-
liorem statum: nec iis possum assentiri, qui hanc dissolutionem ad
solas qualitates referendam censet.* Obiter hinc etiam castigamus
errorem Manichæorum, qui præsentis oraculi pseudhermeniam de-
cepti, omnia corpora dixerunt animata, & sensum gemendi & dô-
lendi esse in arboribus & oleribus & lapidibus teste Augustino, vel
quisquis is autor fuit, exposit. propositionum ex epist. ad Rom.
num. 53.

Deterret III. Vanitas à mundi inordi-
nato amore.

Vides, inquit Chrysofom. ad nostrum contextum, ut *pudescat
creatura? tantum non hoc proferens, ne creatura efficiare
deterior, nectu præsentibus rebus acquiescas, non enim illas solum non
amplecti oportet, sed ingemiscere, ob retardationem nostræ ab hoc orbe
profectionis. Si enim creatura hoc facit: multò magis convenit te, qui
ratione præditus ornatusque es, hoc ostendere. Sed nondum hoc magno-
pete facit, ad pudorem inurendum, idcirco addit. Sic igitur teneamus
ea, quæ sunt hujus mundi, (ait Gregor. M. hom. 36. in Evang.)
ut tamen per ea non teneamur, sit res temporalis in usu, æterna in de-
siderio, sit res temporalis in itinere, æterna desideretur in perventio-
ne. Mundus (desinitore eodem) est instar nucis cassæ, exterius pul-
cer videtur, sed si cultello veritatis aperiatur, ostendit putredinem &
vermes.*

Acuit

35

34

36

33

37

3

39

Acuit IV. stimulus ad poenitentia, fidei, spei ac
pietatis exercitia.

4
Sicelum, inquit Isid. Pelus. l. i. ep. 188. libri instar convolvitur, &
astra cadunt, & Orion, ac terra, & omnia, qua ipsius complexu coer-
centur, igne confligant, cunctaque nuda, & aperta magno illi a omni-
nica presentie diei preparantur. Equid ipse incuria laboras, ac
non ut rationes redditurus te preparas, verum ut criminum expers,
atque incognitus futurus poenitentiam differs? Vide igitur ne tum
denique tibi in mentem veniat poenitentia, cum desperationi soli lo-
cus erit.

Propinat V. suavia, sympathia creaturarum, gloriae
filiorum DEI excellentia & novissimi
Dei expectatio.

Tanto desiderio anhelat creatura & expectat gloriam filiorum
DEI gratulabunda, sicut dum in conclavi de electione Imperato-
ris consultatur, dum suffragia feruntur, omnia spectandi loca popu-
lus occupat, omnes intenti in hoc unum, expectant, qui electus Impera-
tor egrediatur. Hunc in modum totus mundus nunc expectatone incre-
dibili arrectus astat, ut videat, qui sunt filii DEI, quorum gloria omnia
illa creata sunt, qui filii Diaboli, in quorum tormenta omnes creatura
armantur. Quanto nos magis attentos esse, & spe beata immortalitatis
erectus oportet, quorum res agitur? Creatura in alienam negocium
defixa expectant nos nostram causam agimus, cuius exitus est aut Re-
gnum, aut rogos. Quanquam igitur grandis audacia videatur
Hieronymo ad c. 6. Matth. puraque conscientiaeque praesumptio Re-
gnum DEI postulare & iudicium DEI non timere, tamen fiducia est
dona gregorien & cum Augustino dicere in Psal. 100. Iudicium DEI
num quid tan tummodo formidandum est, non amandum? formidan-
dum malis propter poenam, amandum bonis propter coronam, & alibi
in Psal. 147. Si amamus Christum, utique ejus adventum desiderare
debemus. Perversum omnino est, quem diligit timere ne veniat, & ora-
re quotidie, Adveniat regnum tuum: quod quidem nihil aliud esse
videtur, quam orare ut adveniat regnum ejus & tamen timere ne ex-
audiat. Unde autem iste timor? quia iudex venturus est? nam quid
invidus? malevolus? nihil horum propterea. Quis enim est
venturus iudicare te, nisi qui venit iudi-
care pro te?

CORONA.

CORONIS.
ET MATERIÆ ET TEMPORI FE-
sto opportuna.

Qualis sit ^ἡπνεῦμα ἡ ἀγία & Spiritus S. à D. Paulo commen-
data Rom. VIII. 26.

Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἡ ἀγία γεννᾷ ἡμῶν ὀνειδιζομένους ἀλλὰ ἡπίως.

Ipse Spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus, vel
ut Tertull. interpretatur, ineloquis.

Est ipso Apostolo interprete I. ἀλόγητος ac ineffabilis nulla pro-
fana cogitationis forde temeranda, nimirum qualis Spiritus
S. est processio, qualis in fidelibus motio, talis & ἐν τοῖς ἁγίοις; at ἡ ἀπαρίτη-
τος illa Joh. 3, 8, Babuire tamen licet, quibus eloqui non est da-
tum. Scilicet ut Philosopho I. Metaph. c. 2. 2. ἀόρατοι λεγόμενοι καὶ τὸ ὄρατος
μη ἔχον χροῖα, καὶ τὸ φαδδλον ἢ μικροῦ; ita ἡ δύναμις I. 1 de coel. c. 11. t. 11 r.
ἀεὶ ἀμετέρητοι I. 1. post. anal. c. 11 t. 89. Damasceno c. 1. dial. ἀτομοῦ
quod vel omninò dividi nequit, ut punctus, Unitas, τὸ ὄν, vel ἡ
σημασία quod difficulter dividi potest, ut Adamas: Ita ἀλόγητος ge-
mitus, qui difficulter exponi potest, expositus adhuc multarum dif-
ficultatum nebulà obseptus est. Eamus, quò lux divinū præit. Est
igitur illa ἡ ἀγία πνεῦμα II. effectiva, et transitiva, ac, ut sic dicam. Hiphilica,
gemit pro nobis, quia gementes nos facit. ut rotundè exponit Augus-
t. 1. 2. de Trinit. c. 7. Quicquid usq; Patronus & Advocatus causæ præ-
stat suis clientibus, id omne Spiritus S. fidelibus. Spiritus sc. precū.
Zach. 12. 10. Unde per τὸ ὄν, existimat Erasmus significari Spiri-
tum sanctum veluti præfectum esse sanctorū votis, ut ea videlicet
moderetur. Cui explanationi non repugnat illa Bezae ad h. 1. Puta-
rim ego potius idem declarare atq; ἡνεκα, sicut in ὑπερμαχῆν, ὡς εὐροπολο-
γῆσθαι, & similibus. Nec absurdè ex Gregor. Naz. ὡς ἐν ἡμῶν χάνει, id est,
προσεύχει, inquit Nazianz. concione de Filio secunda (est autem προσεὺ-
χῆν, legatione fungi Eph. 6, 20. Luc. 14, 32.) ubi etiam indicat de-
eo dici solere, qui alium accuset: ut omninò id sit, quod Latini postulare
dicunt. Nam (ut inquit Ulpian. lib. 1. tit. de postulando) postulare est
desiderium suum, vel amici sui, in jure apud eum, qui jurisdictioni præ-
est, exponere: vel alicujus desiderio contradicere. Ad summam Spiritus S.
clienti suo reoq; desperabundo solatia aspirat, causæ suæ diffiden-
tem animat, ignorantimodū precandi, cæco lumē affundit. cōsiliū
G exper-

35

34

36

33

37

3

39

4
experti suadet salutaria, accusatum defendit, languidum ad preces excitat, infirmam ejaculationem roborat, impuram defecat, ingrati gratam facit, obscuram serenat, hebetem acuit, ignavam sublimat, ad thronum Dei adducit tardam, vincit tandem, obtinet causam, consequitur vota, implet desiderium, id enim est *ὁ πτωχὸς χάνειν*. hinc *τύχη* fortuna, ut apud Germanos *glück vom gelingen*. III. *παραχρηστική* concurrens quasi cum nostris gemitibus ad quoddam quasi commune *ἀποτέλεσμα*. Hæc enim est *παραπλήρωσις* deprædicata in hoc eodem loco, qua *παραπλήρωσις* unâ, & quasi è regione cum altero stat, operatur, juvat. *Observa hîc*, inquit D. Glass. l. 3. Phil. sacr. tract. 3. c. 22. p. 276. *juvundissimam & consolaminis plenissimam, intercessionis Spiritus S. & suspiriorum, conjunctionem, & quasi παραχρηστικήν*. Dum suspirant contritæ & Deo addictæ per Christum animæ, suspirare & simul intercedere, *ὑπερευτυχάνειν* dicitur Spiritus Sanctus. Quicquid precibus deest, id gemitu sancto in piorum cordibus compensat Spiritus. Is gemitus non est ex naturæ viribus, sed ex DEO, unde *ἀλλήλοισι*. IV. *Oratio formalis, locutio divina, lingua celestis, Deo digna, Intercessio Spiritui S. propria* Monet noster D. Gerh. harm. c. 176. p. 489. *Voculam πνευματικήν & suspiriam in tota scriptura usurpari, nisi in hac valedictoria concione Christi, in qua tribuitur spiritui S. & iob. 2. 1, ubi tribuitur ipsi Christo Dei Filio: iob. 16. 2. Hebraicum MENACHEM consolatores, LX Xta non reddiderunt πνευμακλήτες, sed per cognatum nomen πνευμακλήτορας, Symmachus per πνευμαρεῖντες. Eo ipso procul dubio significatur, consolatorem illum, de quo Christus hîc loquitur, esse longissimè ab omnibus personis & rebus creatis distinctum, hæc D. Gerhard. πνευμακλήτῃ etiam Pater παρακλητός. mandatoriâ 2. Cor. 13. 9. aliâ ratione Filius est Paracletus, aliâ Spiritus S.; ille ut *ἐπιμελεῖται* mediator & Goël, qui jure sanguinis pro suis intercedit, ac merita sua pro nobis præstita allegat. Non ita Spiritus S. interpellat, orat tamen verè, sed *προσπελάσας*. Tota S. S. Trinitas est Terminus orationis pro nobis factæ: Pater fons est à quo omnia petuntur: Filius, mediator; Spiritus Sanctus, ut Advocatus à nostris stat partibus. Gemitus illius non sunt humani, queruli, *τενόντες* ac miseriæ testes, quales sunt illi Hiskia, Esa. 38. 14. Apostoli. Rom. 7. 24. 2. Cor. 5. 2. Phil. 1. 23. Greg. Nazianzeni in animæ suæ ærumnis p. m. 333. 279. 108 s. conf. B. Luth. ad c. 32. Genes. fol. 158. & ad c. 43. fol.*

35

34

36

33

37

3

39

43. fol. 123. spiritu nostro ac ore deficiente, facundi. Sed divini, purissimi, sublimes, ac ideo caelestes quia ἀλλήτοι, ἄριτοι, quales fuerunt illae voces, quas in raptu suo audivit Gentium Doctor 2. Cor. 12. 4. ἡμῶν τοὶ ἄγγελοι ἀνθρώπων λαλοῦνται. Hoc clypeo praemuniti facile retundere licet tela cum veterum, tum recentiorum ἀνδραπομάχων. Cavillatur Adamus Conzen, cum in comment. ad h.l.q. 3.p. 339. scribit: Wigandus Lutheranus periculose loquitur: Non tantum nos ad orationem excuscat, atque accendit, sed etiam orat simul pro nobis, Gemitus etiam ille per anthropopathiam interpretatur. Sed in priore est durissima locutio, si tamen sensit de Spiritu S. divinitate. Si Wigandus hic suspectus, suspectior longè erit Corn. à Lap. ad h.l.p. 11. cujus haec sunt: (pleraque ex annot. Theod. Beza sine auctoris mentione, descripta) Tertiò & genuinè, Spiritus S. postulat, id est desideria amicorum suorum, eorumque gemitus inenarrabiles in confessorio SS. Trinitatis, quasi Paracletus, id est, Advocatus noster, exponit magnam instantiam, magno pondere & magna auctoritate. Hac enim omnia significat Graecum ὑπερεντυχάνειν, id est, super expostulare. Nam ὑπερ, notat praeminentiam Spiritus S. in postulando, quasi ipse praesit omnibus postulationibus, sitque quasi Magister & Praefectus libellorum supplicum nostrorum apud Deum: & Latinum postulare, inquit Vlpin. l. 1. tit. de postulando est, desiderium suum, vel amici sui in jure, apud eum, qui jurisdictioni praest, exponere. Similimodò v. 34. dicitur Filius interpellare pro nobis. Ita Nazianz. orat. 2. de Filio Dei, qui pro, ὑπερδιουχάνειν, vertit, περισβύει, id est, legatione fungitur, legatum agit & tanquam legatus, internuncius & interpres noster postulat pro nobis Spiritus S. Ita quoque exponit D. Thomas 3. q. 21. art. 4. Haec Cornelius.

Probatur autem hoc caelestium gemituum genus ac interpellatio divina 1. ex phraseos sensu, ut ἐντευξίς τῷ θεῷ facta, formalis est precatio Rom. 11. 2. 1. Tim. 2. 1. & c. 4. 5. Conf. Sap. 8. 2. ac ut ὑπερτυχάνειν κατὰ πρός, est occurrere alicui ad accusandum 1. Maccab. 10. 6. Act. 25. 24. ita ὑπερεντυχάνειν τῷ θεῷ, ὑπερ πρός, est occurrere Deo ad defendendum, sicut Abigail Davidi irato obviam venit. 1. Sam. 25. 18. Jam si ἐντευξίς ὑπερ ἡμῶν in Christo formalem precationem significat, ut Rom. 8. 32. Hebr. 7. 25. quidni ὑπερεντευξίς à Spiritu sancto? 2. è phrasei synonymà, dicitur enim Spiritus Sanctus Πάροξ-ελήθη. igitur ut Christus verè orat pro nobis, non tantum orare facit, ita & Spiritus S. Etiam Pater nos intercedere facit; neque tamen ipse pro nobis in Scriptura sacra dicitur intercedere. Qua

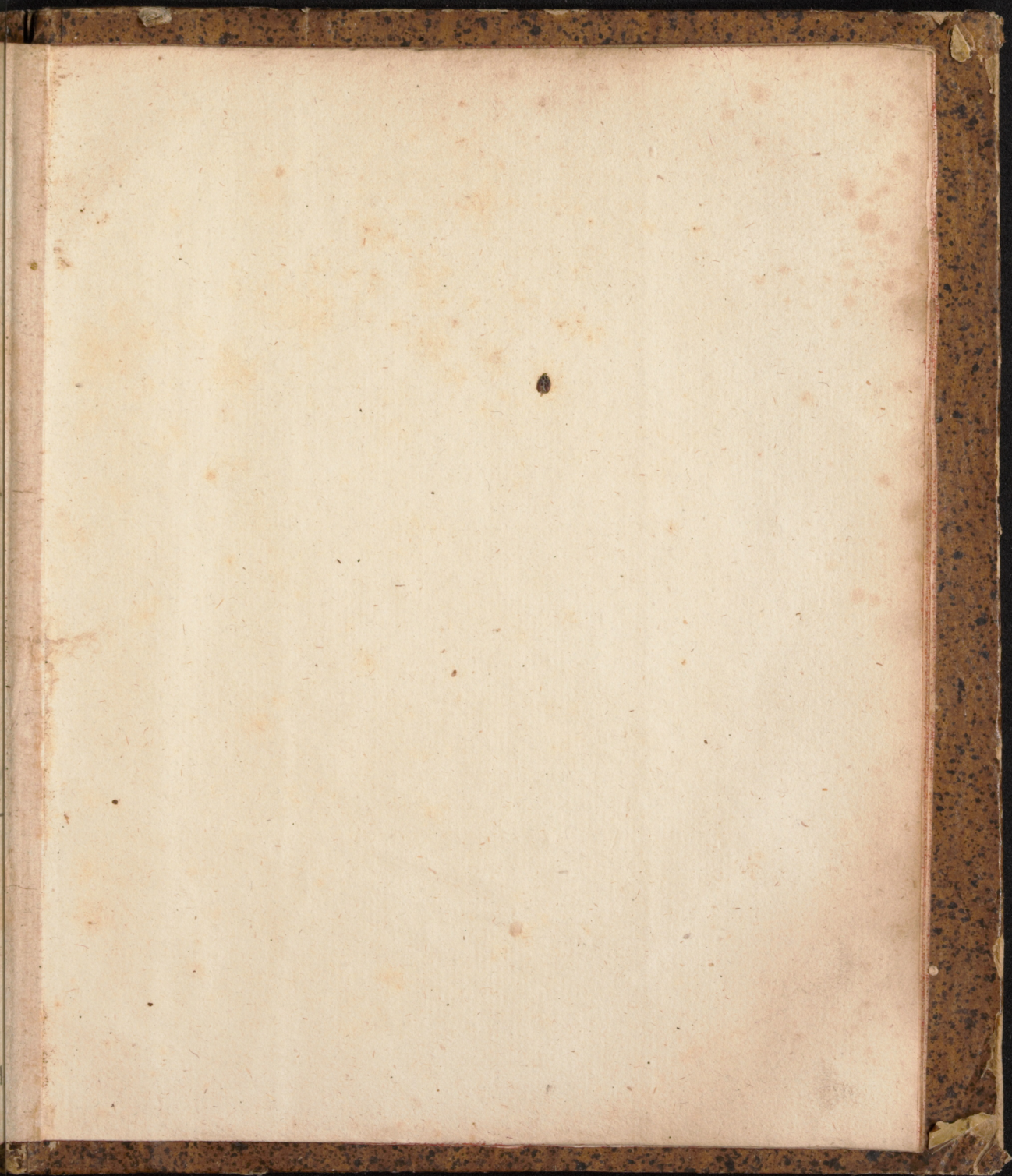
C 2 proinde

proinde phrasi plus aliquid hinc innuitur. 3. e diversitate & gradibus argumentorum, quibus Apostolus assurgit. Nam v. 15. jam dum dixerat, nos accepisse Spiritum adoptionis, in quo clamemus, Abba Pater. At v. 26. 27. novum aliquod, a prioribus distinctum argumentum consolationis cruce pressis proponit. Quod novum non esset, si Apostolus hinc duntaxat hoc inculcaret, quod Spiritus Sanctus nos faciat orantes & clamantes. Nec caret emphasi *ro Avrb;* IPSE interpellat. 4. *ex absurdo*, Finge hunc locum totum merè effectivè accipiendum; sensus foret, Ipsum Spiritum S. facere, ut nos interellemus pro nobis, ut nosmet nostri simus Advocati. Accedunt 5. *suffragia Doctorum* tum veterum, tum recentiorum (quamvis non ignoremus in diversum ivisse August. ep. 121. c. 15. Et rotundius tract. 6. in Johan. Non ergo Spiritus S. in semetipso, apud semetipsum in illa Trinitate, illa in beatitudine, in illa aternitate substantia genuit, sed in nobis genuit, quia gemere nos facit. Sic misit Deus Spiritum filii sui in corda nostra clamantem Abba Pater. Et e nostris D. Ægid. Hunn. comment. ad hunc l. p. p. m. 278.) Ambros. comment. ad h. l. D. Gerlach. tom. 1. disput. 6. thes. 312. & seqq. Heshus. ad h. l. Rung. disp. 10. in ep. ad Rom. thes. 12. p. 161. D. Brent. ad h. l. aliorum, quos adducit & sequitur Præceptor Dn. D. Fewrborn. in syntagm. sacrar. disquis. part. 3. dissert. 3. thesi 20. & seqq.

F I N I S

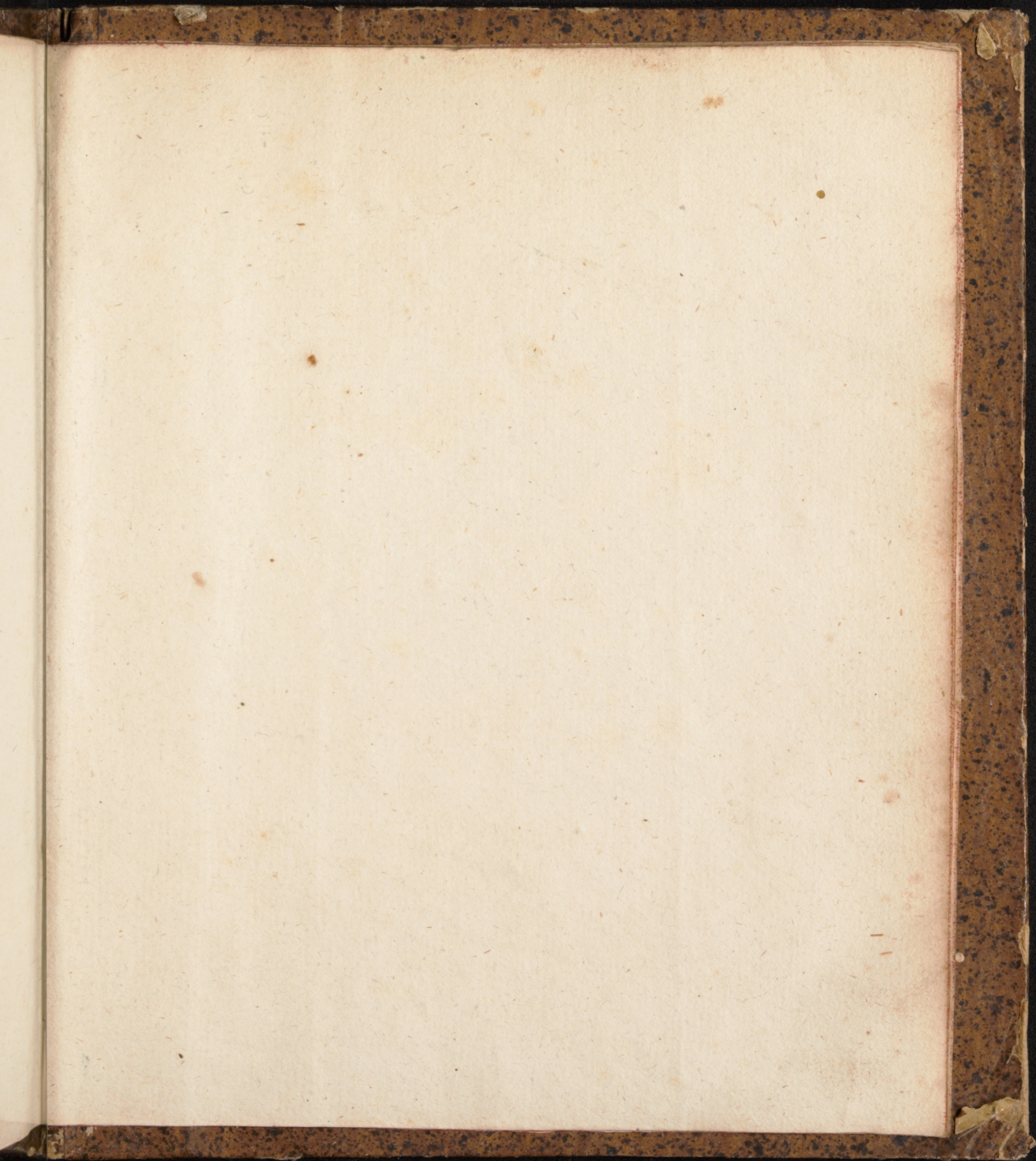

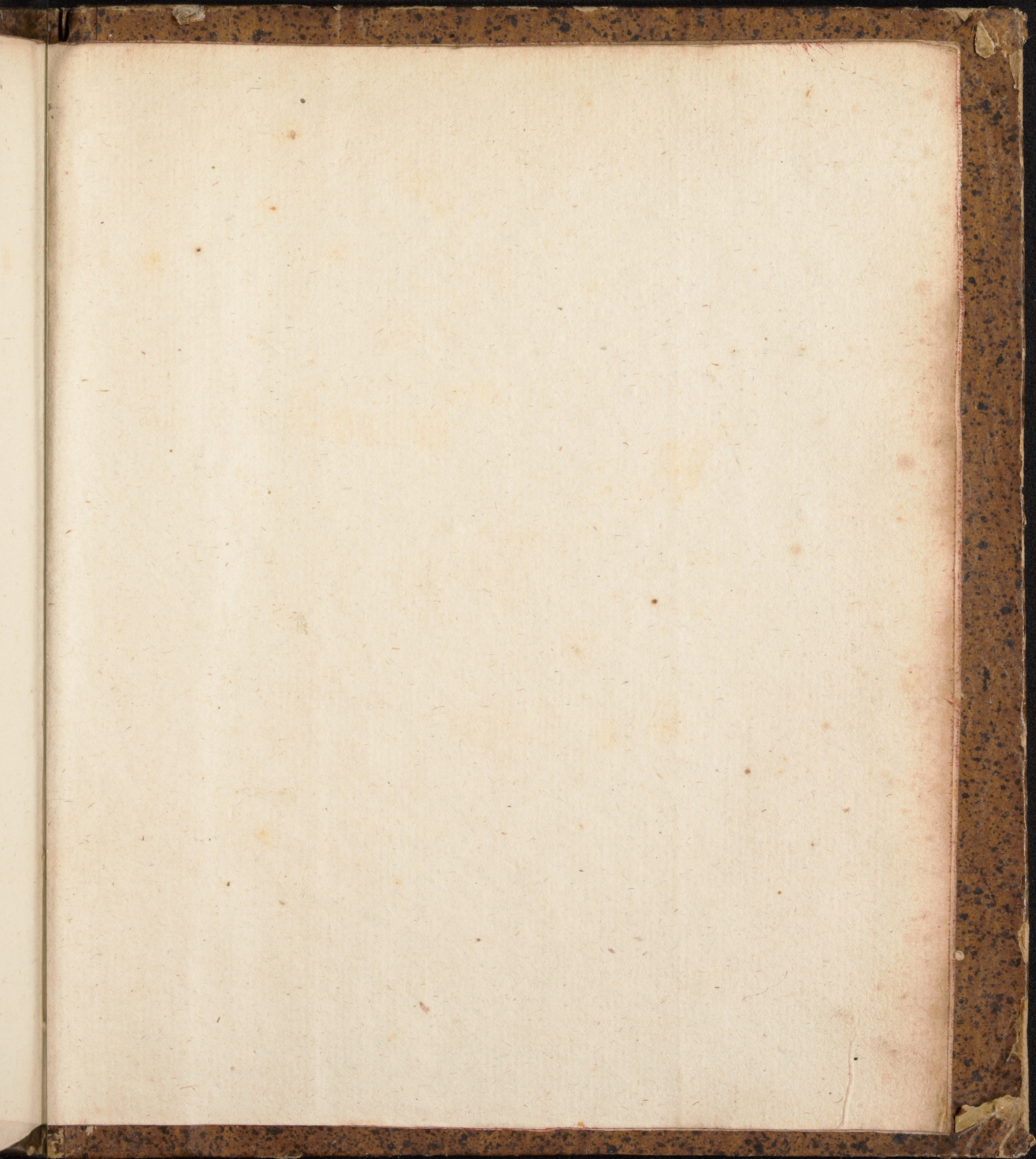

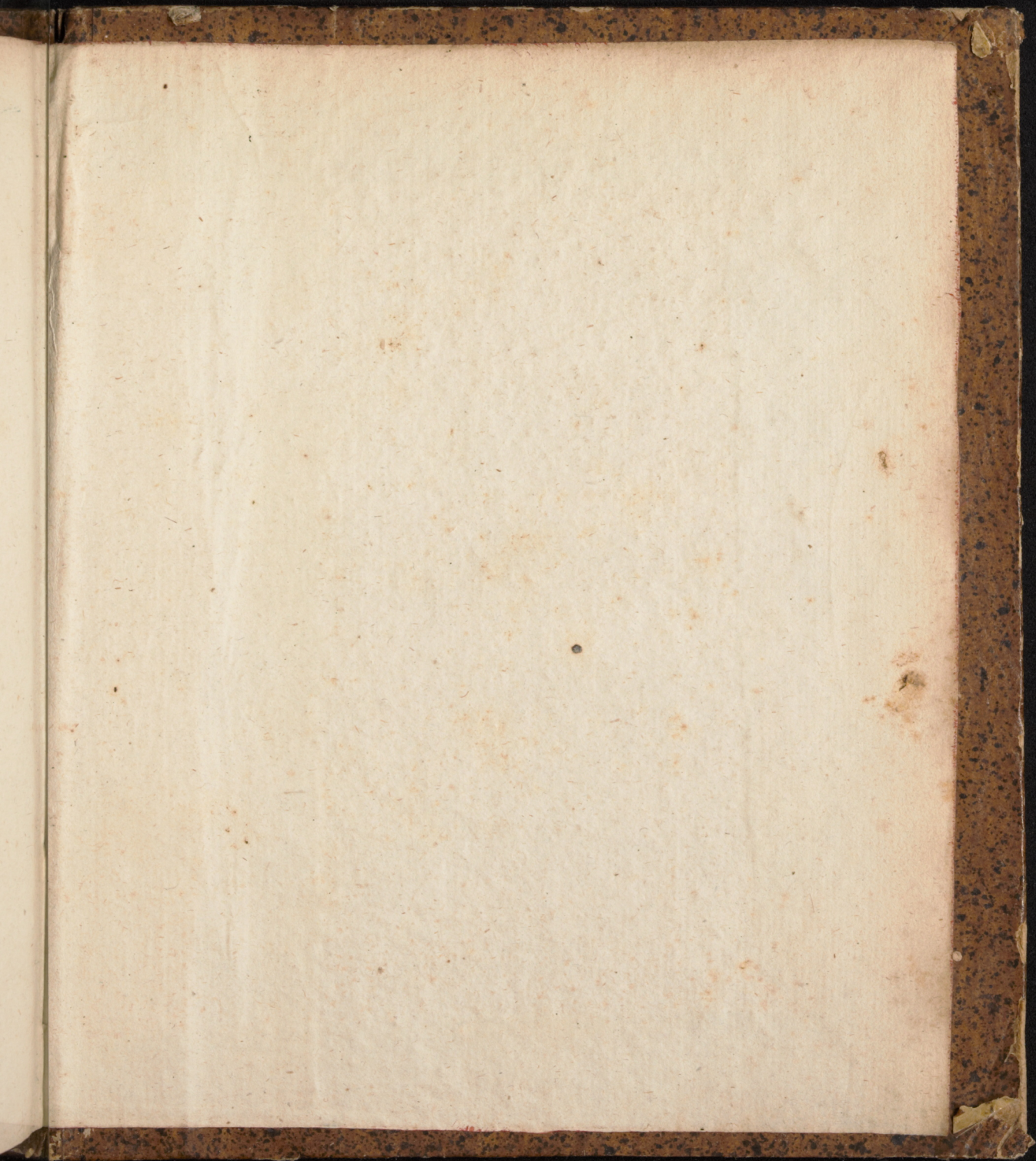

ut ipse rem suam strenue egit, ita idem Thie
 ae imitatoribus, quàm maximè inculcavit; de
 getur in Sectionis proximæ Quæst. II. In Hie-
 a facinorosis legum contemtoribus est resisten-
 m monitum Pauli: *Magistratus non frustra gla-*
m Dei minister est, ulior ad iram ei, qui, quod
erit. Rom. XIII. 4. In Hierarchiâ Oecono-
 lum est inobedientibus liberis & servis: non tan-
 d & verberibus aliisque durioribus modis, ut
 et Prov. XIX. 18. *Castiga filium tuum.* In
 ffariis certaminibus & litibus, pii non tantum
 apud Deum; sed etiam præstant Deo cultum;
 is mandato impiis se opponunt, atque per id
 se aliorum odiis exponunt.

ra Apostoli limitatio ita se habet: *ἵνα ἡμῶν,*
 . Sensus est: Ne ex vestrà parte pacem tur-
 ntionis occasionem præbeatis; sed contrà stu-
 is, quæ pacem conferrent, aut amissam re-
 quid intereà peccatum fuerit per turbulentiam,
 eatu: Vos conscientiam bonam fruimini. Ut
 lora descendamus, his verbis requiritur [1]
 nostram irriteremus, & dissensionibus causam
 ed potius secundum exemplar Abrahami &
 tiosis discedamus: Siquidem prior ille cum
 coluit. Gen. XIII. 8. posterior autem ad vi-
 is locum mutavit Gen. XXVI. 17, 23. [2] ut
 ritatis maturè satisfaciamus, aut quæ perpe-
 , deprecemur, non tantum verbis, sed etiam
 ni, si quod factum est, reparationem. Spe-
 tum Christi: *Si obtuleris munus tuum ad aram,*
tus fueris, quod frater tuus habet aliquid ad-
inque illis munus tuum coram altari, & abi,
prius

